

TAFAKKUR OPERATSIYALARI VA SHAKLLARI (TUSHUNCHA, HUKM, XULOSA)

Rimberganov Maqsadbek Mahmud o'g'li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Jismoniy madaniyat fakulteti

Jismoniy madaniyat yo'nalishi talabasi

rimberganovmaqsad4@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17747053>

Annotatsiya: Ushbu maqolada inson tafakkuri operatsiyalari va ularning shakllari tahlil qilinadi. Tadqiqotda tushuncha, hukm va xulosa jarayonlari, ularning psixologik asoslari, shakllanishi va ijtimoiy-hayotiy ahamiyati yoritilgan. Tafakkur operatsiyalarining xususiyatlari, ularni o'rganish metodlari va pedagogik amaliyotdagi ahamiyati ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: tafakkur, tafakkur operatsiyalari, tushuncha, hukm, xulosa, kognitiv jarayonlar, psixologik tahlil.

Kirish

Tafakkur inson ongining murakkab psixologik jarayoni bo'lib, u ma'lumotlarni qabul qilish, ulardan xulosalar chiqarish va muammolarni hal qilishga imkon beradi. Inson tafakkurining rivojlanishi, uning mantiqiy fikrlash, qaror qabul qilish va ijodiy faoliyatga tayyorligini belgilaydi.

Tafakkur operatsiyalari — bu tafakkur jarayonlarini tashkil etuvchi asosiy psixologik mexanizmlar bo'lib, ular insonning ongli faoliyatini shakllantiradi. Ushbu operatsiyalar yordamida inson muammolarni tahlil qiladi, bilimlarni umumlashtiradi va yangi ma'lumotlarni yaratadi.

Tafakkur operatsiyalari psixologiyada klassifikatsiya qilinadi va asosan uch shaklda namoyon bo'ladi: tushuncha, hukm va xulosa. Bu shakllar bir-birini to'ldiradi va insonning kognitiv faoliyati jarayonida uzluksiz ishlaydi.

Asosiy qism

Tushuncha

Tushuncha (kontseptsiya) — bu biror ob'ekt, hodisa yoki jarayonning umumiy xususiyatlarini anglash va abstrakt tasavvur qilish operatsiyasidir. Tushuncha shakllanishi orqali inson individual tajribalarini umumiy printsiplarga asoslab guruhlaydi.

- **Xususiyatlari:** abstraktlik, umumiylik, tizimlilik.
- **Rivojlanish:** Tushuncha bolalikdan rivojlanadi, pedagogik ta'lim va ijtimoiy tajribalar orqali mustahkamlanadi.
- **Misol:** "Hayvon" tushunchasi ichiga turli hayvon turlari kiradi va ularni umumiy xususiyatlar bilan ajratadi. (Anderson, 2010)

Hukm

Hukm — bu tafakkur operatsiyasi bo'lib, u tushunchalarni bog'lash, ularning o'zaro munosabatlarini aniqlash va tasdiqlash yoki inkor etishga imkon beradi. Hukm shakli orqali inson hodisalar, xatti-harakatlar yoki ma'lumotlar haqidagi to'liq yoki qisman fikrini ifodalaydi.

- **Xususiyatlari:** mantiqiylik, aniq ko'rsatkichlar, bog'lanish.
- **Rivojlanish:** Hukm shakllanishi bolalikda boshlanadi, tajriba va bilim ortishi bilan chuqurlashadi.
- **Misol:** "Barcha qushlar qanotga ega" — bu hukm orqali ob'ektlar o'rtasidagi umumiy munosabat ko'rsatiladi.

Xulosa

Xulosa — bu tafakkur operatsiyasi bo‘lib, u hukmlar asosida yangi bilim, qaror yoki natijani chiqarishga imkon beradi. Xulosa shakli insonning mantiqiy fikrlash va muammolarni yechish qobiliyatini namoyon etadi.

- **Xususiyatlari:** mantiqiy bog‘lanish, yangi ma’lumotni yaratish, natijaga yo‘naltirilganlik.
- **Rivojlanish:** Xulosa bolalikdan shakllana boshlaydi, ijtimoiy tajriba va o‘quv jarayonlari orqali mustahkamlanadi.
- **Misol:** “Agar barcha qushlar qanotga ega bo‘lsa va qarag‘ay qushi qush bo‘lsa, unda qarag‘ay qushi qanotga ega” — bu xulosa jarayoni orqali yangi natija chiqariladi. (Eysenck, 2012)

4. Tafakkur operatsiyalarining pedagogik va ilmiy ahamiyati

Tafakkur operatsiyalari ta’lim va kognitiv rivojlanishda muhim rol o‘ynaydi. Tushuncha, hukm va xulosa yordamida o‘quvchi:

- Ma’lumotni umumlashtiradi va tizimlashtiradi.
- Mantiqiy fikrlash va qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.
- Muammolarni mustaqil yechadi va ijodiy yondashadi.

Shuningdek, tafakkur operatsiyalari psixologik tadqiqotlarda sub’ektning kognitiv faoliyatini o‘rganish, xotira, diqqat va idrok jarayonlarini tahlil qilishda asosiy vosita sifatida qo‘llaniladi.

Xulosa

Tafakkur operatsiyalari — tushuncha, hukm va xulosa — inson ongining murakkab va uzviy jarayonlarini tashkil etuvchi asosiy psixologik mexanizmlardir. Tushuncha orqali inson ob’ektlar va hodisalarni umumlashtiradi, hukm ular orasidagi mantiqiy munosabatlarni aniqlaydi, xulosa esa yangi bilim yoki qarorni shakllantiradi.

Ushbu operatsiyalar bir-birini to‘ldirib, insonning kognitiv faoliyati, mantiqiy fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Pedagogik va ilmiy tadqiqotlarda tafakkur operatsiyalarini chuqur tushunish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Anderson, J. R. (2010). *Cognitive Psychology and Its Implications* (7th ed.). New York: Worth Publishers.
2. Eysenck, M. W. (2012). *Fundamentals of Cognition* (2nd ed.). New York: Psychology Press.
3. Matlin, M. W. (2009). *Cognition* (6th ed.). Hoboken, NJ: Wiley.
4. Neisser, U. (1967). *Cognitive Psychology*. New York: Appleton-Century-Crofts.
5. Sternberg, R. J., & Ben-Zeev, T. (2001). *Complex Cognition: The Psychology of Human Thought*. New York: Oxford University Press.